

O'QUVCHILARDA AXBOROT XAVFSIZLIGI MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING DOLZARB MASALALARI

Maxmudova Dildorxon
Yo'ldoshxon qizi

Qo'qon davlat univerteti o'qituvchisi.

Annotatsiya: Mazkur maqolada raqamli texnologiyalar rivojlanayotgan sharoitda o'quvchilarda axborot xavfsizligi madaniyatini shakllantirishning pedagogik ahamiyati va dolzarb masalalari tahlil etilgan. Axborot makonida yuzaga kelayotgan tahdidlar, internet tarmog'idan foydalanish jarayonidagi xavflar hamda o'quvchilarning axborot xavfsizligi bo'yicha bilim va ko'nikmalarini rivojlantirishning samarali usullari yoritilgan. Shuningdek, axborot xavfsizligi madaniyatini shakllantirishda maktab, oila va jamiyat hamkorligining ahamiyati asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: axborot xavfsizligi, axborot madaniyati, raqamli savodxonlik, internet xavfsizligi, media savodxonlik, kiberxavfsizlik, o'quvchi, ta'lim.

Kirish bugungi kunda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi inson hayotining barcha jabhalariga, jumladan ta'lim tizimiga ham chuqur kirib bormoqda. Internet va ijtimoiy tarmoqlarning keng tarqalishi o'quvchilarning axborot olish imkoniyatlarini kengaytirgan bo'lsa-da, turli axborot tahdidlari, kiberjinoyatlar, yolg'on ma'lumotlar va zararli kontentlarning ko'payishiga ham sabab bo'lmoqda. Shu nuqtai nazardan, o'quvchilarda axborot xavfsizligi madaniyatini shakllantirish zamonaviy ta'limning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

Axborot xavfsizligi madaniyati deganda shaxsning axborotdan foydalanish jarayonida xavfsizlik qoidalariga amal qilishi, axborotni tanqidiy baholashi, shaxsiy ma'lumotlarini himoya qila olishi va axborot tahdidlariga nisbatan ongli munosabatda bo'lishi tushuniladi.

Mavzuning dolzarbligi raqamli transformatsiya jarayonlari natijasida o'quvchilarning internetdan foydalanish darajasi ortib bormoqda. Shu bilan birga, kiberbulling, internet firibgarligi, zararli dasturlar, feyk axborotlar va virtual qaramlik kabi muammolar ham kuchaymoqda. Mazkur holat yosh avlodda axborot xavfsizligi madaniyatini shakllantirish bo'yicha ilmiy-pedagogik tadqiqotlarni chuqurlashtirish zaruratini yuzaga keltirmoqda.

O'quvchilarda axborot xavfsizligi madaniyatini shakllantirishning pedagogik asoslarini o'rganish hamda ushbu jarayonni takomillashtirishga qaratilgan tavsiyalar ishlab chiqish.

Mavzu doirasida quyidagi metodlardan foydalanildi:

- ilmiy-pedagogik adabiyotlar tahlili;

- qiyosiy tahlil;
- pedagogik kuzatish;
- tizimli yondashuv;
- umumlashtirish va xulosalash metodlari.

Axborot xavfsizligi madaniyati axborot bilan ishlash jarayonida xavfsizlik qoidalariga rioya qilish, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish va axborot resurslaridan mas'uliyatli foydalanish ko'nikmalarini o'z ichiga oladi. Mazkur madaniyat quyidagi tarkibiy qismlardan iborat:

- axborot savodxonligi;
- media savodxonlik;
- raqamli madaniyat;
- kiberxavfsizlik ko'nikmalari;
- axborotga nisbatan tanqidiy yondashuv.

O'quvchilar duch kelayotgan axborot tahdidlari

Zamonaviy axborot makonida o'quvchilar quyidagi tahdidlarga duch kelmoqda:

- yolg'on va manipulyativ axborotlar;
- internet firibgarligi;
- kiberbulling;
- shaxsiy ma'lumotlarning tarqalishi;
- zararli dasturlar va viruslar;
- internet va ijtimoiy tarmoqlarga qaramlik.

Ushbu tahdidlar nafaqat o'quvchilarning axborot xavfsizligiga, balki ularning psixologik holati va ma'naviy rivojlanishiga ham salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

O'quvchilarda axborot xavfsizligi madaniyatini shakllantirishda quyidagi pedagogik imkoniyatlardan foydalanish maqsadga muvofiq:

- media savodxonlik mashg'ulotlarini tashkil etish;
- axborotni tanqidiy tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantirish;
- internet etikasi qoidalarini o'rgatish;
- kiberxavfsizlik bo'yicha amaliy treninglar o'tkazish;
- interaktiv va innovatsion ta'lim texnologiyalaridan foydalanish.

Shuningdek, ta'lim jarayonida real hayotiy vaziyatlar asosida keys-stadilar, muammoli vaziyatlar va loyihaviy faoliyatni tashkil etish samarali natijalar beradi.

Axborot xavfsizligi madaniyatini shakllantirishda oila va maktab hamkorligi muhim o'rin tutadi. Ota-onalar farzandlarining internetdan foydalanish faoliyatini nazorat qilishi, ularga xavfsiz internet qoidalarini tushuntirishi zarur. Pedagoglar esa axborot xavfsizligi bo'yicha muntazam targ'ibot-tashviqot ishlarini olib borishlari lozim.

Axborot xavfsizligini ta'minlash bo'yicha tavsiyalar

O'quvchilarda axborot xavfsizligi madaniyatini rivojlantirish uchun:

1. Ta'lim dasturlariga media va axborot savodxonligi elementlarini kiritish.
2. Kiberxavfsizlik bo'yicha maxsus mashg'ulotlarni tashkil etish.
3. Shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish ko'nikmalarini shakllantirish.
4. Feyk axborotlarni aniqlash bo'yicha amaliy topshiriqlar berish.
5. Ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirish.
6. Raqamli etikaga oid bilimlarni rivojlantirish.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, axborot xavfsizligi madaniyatini shakllantirishga yo'naltirilgan pedagogik faoliyat natijasida o'quvchilarda:

- axborotni tanqidiy baholash ko'nikmalari rivojlanadi;
- internet tahdidlarini aniqlash qobiliyati shakllanadi;
- shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish madaniyati ortadi;
- raqamli muhitda mas'uliyatli xulq-atvor shakllanadi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak raqamli jamiyat sharoitida o'quvchilarda axborot xavfsizligi madaniyatini shakllantirish ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Mazkur madaniyatni rivojlantirish yoshlarni turli axborot tahdidlaridan himoya qilish, ularda media va axborot savodxonligini shakllantirish hamda xavfsiz raqamli muhitni yaratishga xizmat qiladi. Shu sababli maktab, oila va jamiyat hamkorligida axborot xavfsizligi madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan kompleks pedagogik choralarni amalga oshirish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Toffler A. The Third Wave. – New York: Bantam Books, 1980.
2. Castells M. The Rise of the Network Society. – Oxford: Blackwell Publishers, 2010.
3. UNESCO. Media and Information Literacy Curriculum for Teachers. – Paris, 2021.
4. Livingstone S. Children and the Internet. – Cambridge: Polity Press, 2017.
5. Boyd D. It's Complicated: The Social Lives of Networked Teens. – Yale University Press, 2014.
6. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
7. O'zbekiston Respublikasining "Axborotlashtirish to'g'risida"gi Qonuni.
8. O'zbekiston Respublikasining "Kiberxavfsizlik to'g'risida"gi Qonuni.